

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בלשנות ובטלנות

ב

הבלשנות הבטלנית, המשווה מלים מכל השפות אלו לאלו, חותכת אותן לגזרים ומחפשת בחלקי המלים המנותחות את סודות הבריאה. אולם לאמיתו של דבר, אין לנו לשון ראשונית, וגם הלשון העברית אינה שפת-בראשית, אשר אפשר לבאר מחוכה את כל הלשונות. ומה שנדמה לנו בלשוננו אנו כשווה או כדומה ללשונות אחרות, אינו דומה באמת תמיד. ודווקא במקום שאין העין הפשוטה רואה כל דמיון, שם יכיר לפעמים הבוחן את הדמיון ההיסטורי מבעד לשכבת הזמן, המסתירה אותו היום.

ולמה, ישאל השואל, אין לנו להשוות מלים עבריות למלים בלשונות אחרות ולהכיר בהן אחדות היסטורית? למה, למשל, אסור להשוות את המלה הגרמנית heiraten אל מאמר החתן „הרי את מקודשת“, את המלה האנגלית fruit אל העברית פירות וכיו"ב? — הרבה הרבה עובדות אוסרות עלינו להאמין בהשוואות תמימות כאלה. בטרם ניגש להשוות עברית ללועזית, עלינו לשאול ראשונה, אם המלה, אשר אנו דנים בה, עברית היא באמת, ואם גם המלה הלועזית בת אותה הלשון היא, שבה מצאנוה. כי הרבה מלים בלשוננו אינן

עבריות מעיקרן, כגרים הן, שחדרו לתחום לשוננו והתאזרחו בה, עד שלא נודע, כי בנות נכר הנה. הרי הילד, המתחנך עכשיו בלשון העברית, רואה כל מלה ומלה שהוא שומע אותה כמלה עברית, אצלו לא רק אב ואם, שולחן ומיטה אלא גם טילפון ורדיו, גראמפון ופריג'ידר, אורגאניזציה ופרוטקציה מלים עבריות הן, ואחר-כך, כשילמד הילד שפה אחרת ויפגוש גם בשפה זו אותן המלים, כלום לא יאמר, למשל: הרי פרוטקציה זו מלה עברית טהורה היא, ואם ישנה גם בשפה אחרת, אין זאת אלא משום שמקור כל השפות בעברית הוא. אמנם אנחנו יודעים ומרגישים עוד, שהמלים הללו זרות הן בעברית ובנות נכר אלו פסולות הן להעיד עדות על טבע הלשון העברית. אבל כלום מרגישים אנו זאת גם בנוגע לכמה מלים, אשר אך בדור הקודם, לפני שנים מעטות, הוכנסו ללשוננו כמלים שאולות? כלום מרגישים אנו שמלים כמו: בול, פיל, רציני, רשמי ואחרות, שאליעזר בן-יהודה הכניס ללשוננו על פי הערבית והטורקית, אינן מקוריות וקדומות בלשוננו? ואם כך הדבר לגבי מלים, שהובאו אלינו לפני שנים ספורות, איך נרגיש בכך באלפי מלים, שהן עיקר ויסוד בלשוננו, ובאמת אינן אלא מלים שאולות, בחוברת בשם "מלים שאולות בלשוננו", שיצאה כלפני תריסר שנים, ניסיתי לאסוף את המלים השכיחות בלשוננו, שאפשר להוכיח את מקורן הזר. אבל אין כל ספק, שמלבד המלים הללו נמצאות בלשוננו עוד מלים רבות, שאינן בנות הלשון העברית באמת, אלא שחדרו אל תוכה בזמן מן הזמנים מן המצרית והשוּמֵרית, החיתית והאַכַּדית, הארמית והערבית, הפרסית, היוונית

והרומית ומכל לשונות אירופה. האם מרגישים אנו, כי מלים
 דגילות כמו: אוויר, אורז, אטריות, בימה, נמל, בלשן, גט,
 גובר, וילון, כיסא, מלפפון, מִלְּחָה, היכל, מִסְכָּן, סופר, ספוג,
 ספסל, פנס, קופה, קֶנֶס, שֶׁלֶד, אֶשְׁקָג, תריס — מלים זרות הן.
 שאלות משפות אחרות? ייתכן, שיימצא „בלשן“, שיגזור את
 השם „היכל“ משורש יכול או הִכִּיל, מִלְּחָה — משורש מִלַּח,
 כיסא משורש כָּסַא, מסכן — מעניין סכנה (משום שאינו יוצא
 מסכנה לעולם, באשר אין לו לשלם כופר נפשו), נמל — מנמלה,
 מלפפון — מהשורש לפף, והאֶשְׁלָג כלום אינו דומה לשֶׁקָג?
 ועוד הרבה דרשות כאלה! אבל היודע את תולדות המלים
 יניד בראשו לתורה כזאת. הרי היכל — מלה שומרית מורכבת,
 הי — כל, הבית הגדול; וגם מִלְּחָה מלה מורכבת היא, שמקורה
 בשומרית: מא — האנייה, לח — ההולך, הנוסע, ביחד: הנוסע
 באנייה, המלח. גם המלה כיסא מקורה בשומרית. מִסְכָּן בא מן
 האכדית — מִשְׁכִּינָה, המושפל, המוכנע, הדל; נמל אינו אלא
 מבטא דיאלקטי של קִימָן היווני. מלפפון היא מִלְּפֻפּוֹן
 ביוונית, שפירושו: דלעת הדבש, וכו' וכו'. וכל הדרשות של
 ה„בלשנים“ הללו אין להן שחר.

מעניין הדבר, שבאותה דרך ניסו גם עמי הנכר להסביר
 לעצמם את המלים העבריות, שחדרו מן העברית או האידית
 אלן לשונם הם. ראוי למשל, שמסביב לאנשים המשחקים
 בשחמט יושבים אנשים רבים — ומסתכלים במשחק, ושמעו
 שהיהודים אומרים: „מסביב למשחקים יושב קיבוץ“ (עס
 זיטצט ארום א קיבוץ), ופירשו מתוך לשונם, שזהו העוף
 Kiebitz, שְׂרוּזִי בעברית. היהודים נהגו לקרוא לפשיטת רגל

„פליטה“ מהשם „פליט“ בורה, נס, „פליטי חרב“. ובאידיש קראו לפושט רגל „פליטה-גייער“ — הולך-פליטה. אלא שהגרמנים דרשו „פליטה-גייר“ כשם העוף Geier — נשר, עיט בעברית, והתחילו לכתוב, למשל: „הפליטיגייר מרחף מעל לראשו“. מתוך „טוב טוב“ במבטא המרושל, „טיב טוב“, נוצר בפי הלועזים lip(p)-top(p) ועוד.

מכאן אנו למדים, שהתנאי הראשון לכל חקירת לשון היא הבדיקה, אם המלה העברית, שאנו עומדים להשוותה — עברית היא באמת, ואם המלה הזרה, שאנו משווים אותה אל המלה העברית, מקורית היא בשפה ההיא. גם המלה „מסכן“, שאמרנו עליה שמקורה באכדית, עברה לא רק לעברית בלבד אלא גם לערבית: מסִכִּין, ומשם לאיטלקית mesachino, לצרפתית mesquin. כך עבר גם שם החרובים העברי עם הפרי לאיטליה וגם לגרמניה ואנגליה.

אבל קרבה זו של מלים שאולות אינה עדות לקרבה אמיתית, למקור משותף ללשוננו וללשונות אחרות.